

Fruktbarhet i kommune-Norge

Kommuner med lav fruktbarhet er hovedsakelig innlandskommuner, mens kommuner med høy fruktbarhet finner vi hovedsakelig langs kysten. I ett fylke kan det være forskjell mellom nord og sør eller mellom innland og kysten. Spesielt skiller storbyer seg ut med en lavere fruktbarhet i forhold til kommunene rundt, selv om flere av storbyene ligger over landsgjennomsnittet. Kvinnene i storbyen er også eldre når de får barn enn kvinner i de omkringliggende kommunene.

Aslaug Hurlen Foss

For kommunetall for perioden 1996-2000, se Internett-siden: www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200302/01

Denne artikkelen omhandler fruktbarhetstall for norske kommuner. Tidligere har analysene vist variasjoner i fruktbarheten mellom ulike geografiske områder (Berge 1974, Sørli og Texmon 1988), mens den siste analysen i hovedsak omfattet fylkene (Lappegård 1999 a). I forbindelse med framskriving av folkemengden på kommunenivå for perioden 2003-2020 ble det gjort beregninger av fruktbarheten for hver femårsperiode fra 1981-2000. I denne artikkelen skal vi i hovedsak fokusere på den siste perioden 1996-2000. Gjennom kart vil vi vise oversikt over samlet fruktbarhetstall (SFT) og gjennomsnittlig fødealder på kommunenivå. Tallene vil bli kommentert fylkesvis. Artikkelen vil også se nærmere på fruktbarheten i norske storbyer og kommuner med høyest og lavest fruktbarhet.

I kommuner med få kvinner vil SFT kunne variere mye på grunn av at beregningene er svært sensitive for endringer i både antall kvinner og nyfødte. Tallene må derfor tolkes med forsiktighet på grunn av stor usikkerhet for kommuner med få kvinner. For å si noe om usikkerheten er det for hver kommune også beregnet et konfidensintervall for SFT. Konfidensintervallet uttrykker i hvilket intervall fruktbarheten med 95 prosent sikkerhet vil ligge.

Oslo – lavest fruktbarhet blant storbyene

Det er forholdsvis store forskjeller mellom fruktbarheten i storbyene i Norge. Oslo hadde den laveste fruktbarheten av storbyene i hele perioden 1981-2000. Trondheim hadde i denne perioden den nest laveste fruktbarheten, men nivået lå i snitt mellom 0,1 til 0,2 barn høyere enn i Oslo. De andre storbyene Kristiansand, Stavanger, Bergen og Tromsø hadde en forholdsvis høy fruktbarhet i denne perioden og nivået har ligget omtrent på 0,2 barn i snitt over Oslo. Fruktbarheten steg jevnt fra 1981-1995 for alle storbyene, mens den i perioden 1996-2000 har sunket (figur 1). Den gjennomsnittlige fødealderen har steget for alle storbyene i hele perioden fra 1981-2000 og ikke bare for årene 1981-1995.

Selv om fruktbarheten i storbyene ofte er forholdsvis høy sammenlignet med landsgjennomsnittet, er den gjennomgående lavere enn i kommunene rundt byene. Storbyene er også preget av høy gjennomsnittlig fødealder. At fruktbarheten er lavere og gjennomsnittlig fødealder er høyere i storbyene enn i kommunene rundt, må ses i sammenheng med at mange flytter til byene for å studere på universitet eller høyskole, mens de flytter ut av byen igjen når de skal etablere seg med familie (Lappegård 1999 b).

Aslaug Hurlen Foss er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for metoder og standarder (aslaug.hurlen.foss@ssb.no).

Det er Oslo av storbyene som har den høyeste gjennomsnittlige fødealder i perioden 1981 til 2000, mens det er Trondheim som hadde den laveste i samme periode, bortsett fra i 1996-2000 da Kristiansand hadde en lavere gjennomsnittlig fødealder. Forskjellen i gjennomsnittlig fødealder mellom storbyene har avtatt fra 1,2 år til 0,9 år i 1996-2000. Dette skyldes i hovedsak at storbyene Bergen, Trondheim, Tromsø og Stavanger har hatt en kraftigere økning i gjennomsnittlig fødealder enn Oslo.

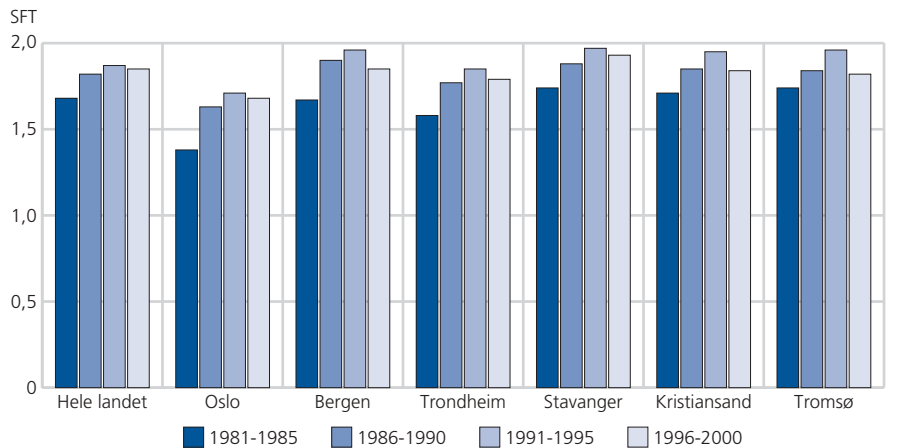
Selv om det ennå er stor forskjell i fruktbarheten mellom storbyene, har storbyene i løpet av de siste 20 årene blitt mer like hverandre både når det gjelder samlet fruktbarhetstall og gjennomsnittlig fødealder.

Forskjellene i fruktbarhet mellom storbyene og det fylket de tilhører, har blitt mindre fra 1981-1995 for alle byene, bortsett fra Tromsø (figur 3). Forskjellene mellom storbyene og resten av fylket er større enn vist i figur 3 da storbyene ofte utgjør en stor del av befolkningen i fylket. I perioden 1981-1985 var forskjellen på fruktbarheten mellom storbyene og fylket det tilhører stor. Forskjellen mellom Stavanger og Rogaland var på hele 12 prosent. Forskjellene minket kraftig fram til 1995, spesielt på 1980-tallet. Det har altså skjedd en utjevning mellom fruktbarhetsmønsteret i byene og de andre kommunene i fylket. I perioden 1996-2000 økte forskjellene igjen for de fleste byene. Fruktbarheten i storbyene sank, mens fruktbarheten for hele fylket var ganske stabil i forhold til foregående periode. Dette vil si at mens fruktbarheten sank i storbyene, økte den i resten av fylket, slik at totalen for fylket var stabilt. Tromsø skiller seg ut fra de andre byene ved at det har vært liten forskjell i fruktbarheten mellom Tromsø og Troms fylke fram til 1995. I perioden 1996-2000 var forskjellen på 4 prosent, mens den før hadde ligget under 2 prosent.

Lav fruktbarhet i innlandskommuner ...

Kommuner med lav fruktbarhet er i hovedsak innlandskommuner. Spesielt er det mange kommuner med lav fruktbarhet i Hedmark. Kommunene Hamar, Elverum, Våler og Åsnes har en svært lav fruktbarhet, med Våler som den laveste med en fruktbarhet på bare 1,4 barn per kvinne, se figur 4 med oversikt over de 10 kommunene med lavest fruktbarhet. Det er en stor usikkerhet i tallene, dette er vist ved å ta med konfidensintervallet til SFT, som på figuren er lengden av den vertikale

Figur 1. Fruktbarheten i storbykommunene. 1981-2000

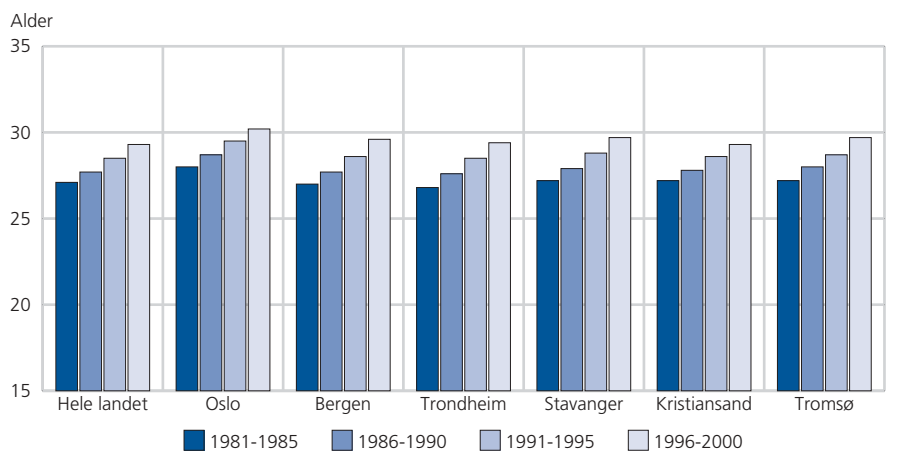

Kilde: Befolkningsstatistikk.

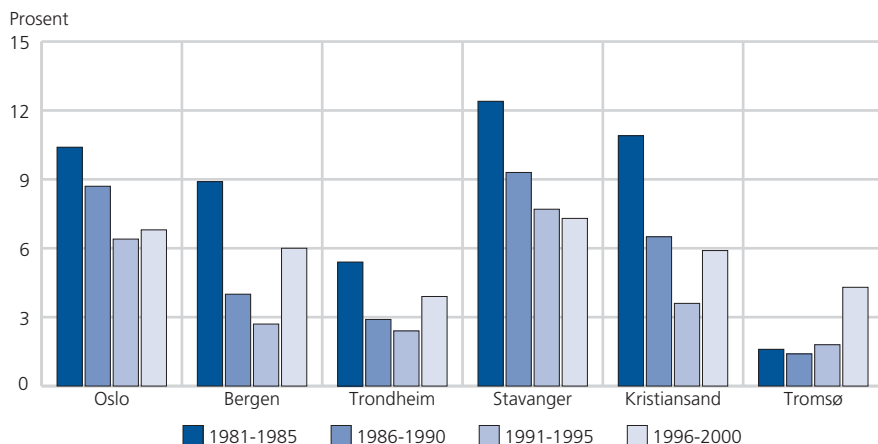
Hva er samlet fruktbarhetstall?

Samlet fruktbarhetstall (SFT) er et mål som kan tolkes som det antall barn en kvinne vil få i gjennomsnitt, hvis hun gjennomlever det observerte fruktbarhetsmønsteret for en gitt periode og område. Målet er altså en hypotetisk beregning på hvor mange barn hver kvinne vil få i gjennomsnitt i løpet av sin fruktbare alder. Hvis vi ønsker å finne det virkelige tallet på hvor mange barn hver kvinne har fått, må vi se på hvor mange barn som har blitt født av de kvinnene som har blitt 45 år eller eldre. Dette vil ikke beskrive situasjonen tilfredsstillende for perioden vi lever i nå og derfor blir det mer mangelfulle målet SFT benyttet istedenfor.

Figur 2. Gjennomsnittlig fødealder i storbykommunene. 1981-2000

Kilde: Befolkningsstatistikk.

Figur 3. Forskjellen i SFT mellom fylket og storbykommunene¹. 1981-2000. Prosent

¹ Oslo er sammenlignet med Akershus.

Kilde: Befolkningsstatistikk.

streken. På grunn av denne store usikkerheten er det ikke mulig å si at det er en signifikant forskjell mellom disse kommunene. I Østlandsområdet er det i tillegg kommunene Krødsherad og Flå i Buskerud og Bø i Telemark som har den laveste fruktbarheten. Utenom kommunene på Østlandsområdet er det kommunene Aurland i Møre og Romsdal, Tydal i Sør-Trøndelag og Saltdal i Nordland som har de laveste fruktbarhetsnivåene i landet.

... og høy fruktbarhet i mange kystkommuner

Kommuner med høy fruktbarhet finner vi i hovedsak langs kysten, se figur 5 med oversikt over de ti kom-

munene med de høyeste fruktbarhetsnivåene i landet. På grunn av den store usikkerheten også i disse tallene, er det ikke mulig å si at det er en signifikant forskjell mellom kommunene. Fem av de ti kommunene med høyest fruktbarhetsnivå finner vi i Nordland og Troms. Dette er kommunene Rødøy, Tranøy, Moksnes, Bjarkøy og Flakstad. Alle disse kommunene er øyer, bortsett fra Rødøy. Utenom Troms og Nordland er det Snillfjord i Sør-Trøndelag, Hornindal og Selje i Sogn og Fjordane, Fitjar i Hordaland og Åseral i Vest-Agder som har de høyeste fruktbarhetsnivåene i landet.

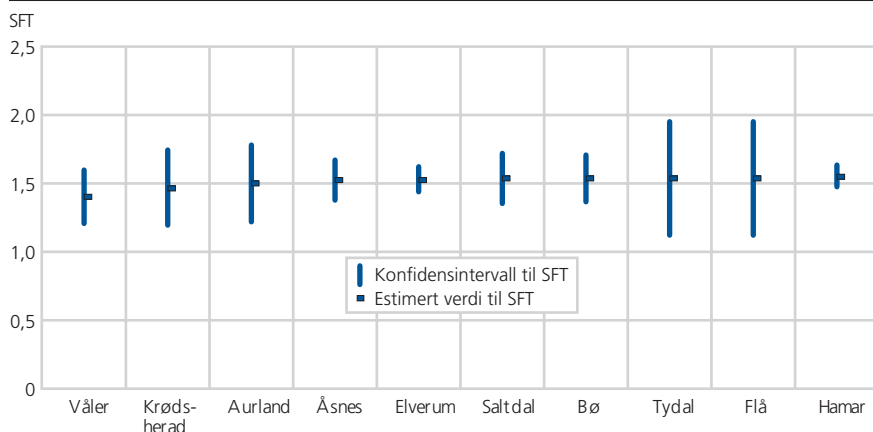
Regionale forskjeller i fruktbarheten

Figur 6 viser samlet fruktbarhetstall for kommunene 1996-2000 og figur 7 viser gjennomsnittlig fødealder i kommunene 1996-2000.

Oslo og Akershus

Oslo er det fylket med lavest fruktbarhet i Norge. Samlet fruktbarhetstall ligger på 1,68 barn per kvinne for perioden 1996-2000. Samtidig har Oslo

en høy gjennomsnittlig fødealder med 30,2 år. Akershus har en høyere fruktbarhet enn Oslo med 1,81 barn per kvinne. Kommuner med høyest fruktbarhet i Akershus var de tre kommunene Bærum, Nesodden og Nittedal som grenser mot Oslo. Alle disse kommunene hadde en fruktbarhet på 1,9 barn per kvinne. Disse kommunene utgjør en terskel med høy fruktbarhet i ring rundt Oslo som har en lav fruktbarhet. Hvis vi beveger oss lenger vekk fra Oslo enn disse kommunene, blir fruktbarheten lavere, spesielt i innlandskommunene. Akershus har en litt høyere gjennomsnittlig fødealder enn Oslo. Bærum og Asker har de høyeste gjennomsnittlige fødealderne i hele

Figur 4. Kommuner med lavest fruktbarhet. SFT med konfidensintervall¹. 1996-2000

¹ Uttrykker i hvilket område SFT med 95 prosent sikkerhet vil ligge.

Kilde: Befolkningsstatistikk.

landet med henholdsvis 31,5 og 31,2 år. Det er bare kommunene Nannestad og Aurskog-Høland i Akershus som har en gjennomsnittlig fødealder på under 29 år.

Hedmark og Oppland

Hedmark og Oppland er to av de fylkene i landet som har den laveste fruktbarheten, med samlet fruktbarhetstall på henholdsvis 1,70 og 1,72. Fruktbarhetsmønsteret i disse to fylkene er imidlertid ikke homogent, og i denne regionen finner vi kommuner med både den laveste og den høyeste fruktbarheten. I sør er fruktbarheten nede i 1,4 barn per kvinne i Våler, mens den i nord er oppe i over 2,4 barn per kvinne i Tolga. Det er også stor forskjell i gjennomsnittlig fødealder. I sør er den nede i 28,3 år i Eidskog, mens den i nord er oppe i 31,6 år i Folldal.

Sør-Østlandet

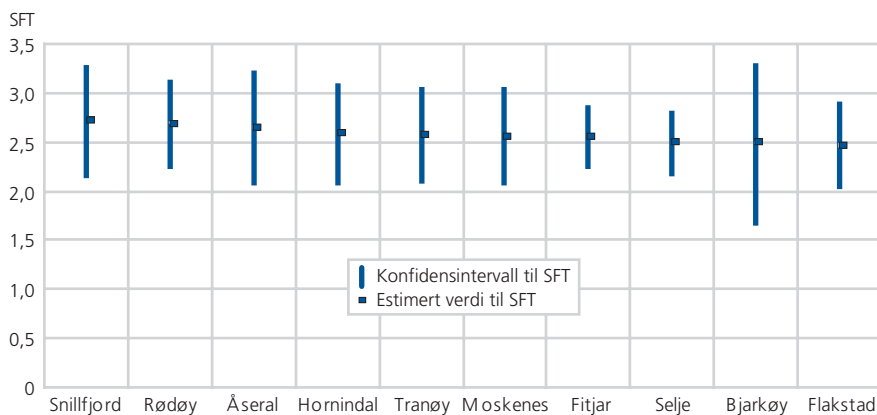
Sør-Østlandet består av fylkene Østfold, Buskerud, Vestfold og Telemark. Fruktbarhetsnivået ligger på mellom 1,72 til 1,75 barn per kvinne i perioden 1996-2000. Dette er ganske lavt, men litt høyere enn for Hedmark og Oppland. I mange av byene rundt Oslofjorden er det en lavere fruktbarhet enn de kommunene som grenser opp til disse byene, men ofte er de tilstøtende kommunene små, og dermed blir det stor usikkerhet i tallene. I innlandet er det noen kommuner med høyere fruktbarhet slik som Fyresdal og Tokke som grenser til Aust-Agder. De har en høyere fruktbarhet enn de andre kommunene i fylket og ligger omtrent på to barn per kvinne. Fruktbarhetsmønsteret til disse to kommunene ligner mer på fruktbarheten i Agder-fylkene.

Agder og Rogaland

Fruktbarheten er høy i Aust- og Vest-Agder med henholdsvis 1,90 og 1,96 barn per kvinne for perioden 1996-2000. Det er en høyere fruktbarhet i de fleste innlandskommunene enn i de som ligger ved kysten, spesielt i Aust-Agder. Byene Risør, Tvedestrand, Arendal, Lillesand og Kristiansand har en fruktbarhet på mellom 1,8 og 1,9, mens kommunene som ligger innenfor disse byene ofte har en høyere fruktbarhet. Kristiansand har en fruktbarhet på 1,84 barn per kvinne, mens Vennesla og Songdalen som grenser opp til Kristiansand, har en fruktbarhet på over to barn per kvinne. Den gjennomsnittlige fødealderen ligger mellom 28 og 29 år for de fleste av byene, mens i Kristiansand er den på 29,3 år.

Fruktbarheten i Rogaland var på over to barn per kvinne i perioden 1996-2000. Stavanger hadde en fruktbarhet på 1,93, dette er en svært høy fruktbarhet i forhold til de andre storbyene i Norge, men den laveste i fylket. Fruktbarhetsmønsteret blant de resterende kommunene i Rogaland er homogent, alle kommunene har en fruktbarhet på over to barn per kvinne. Den gjennomsnittlige fødealderen ligger mellom 27 og 29 år for de fleste

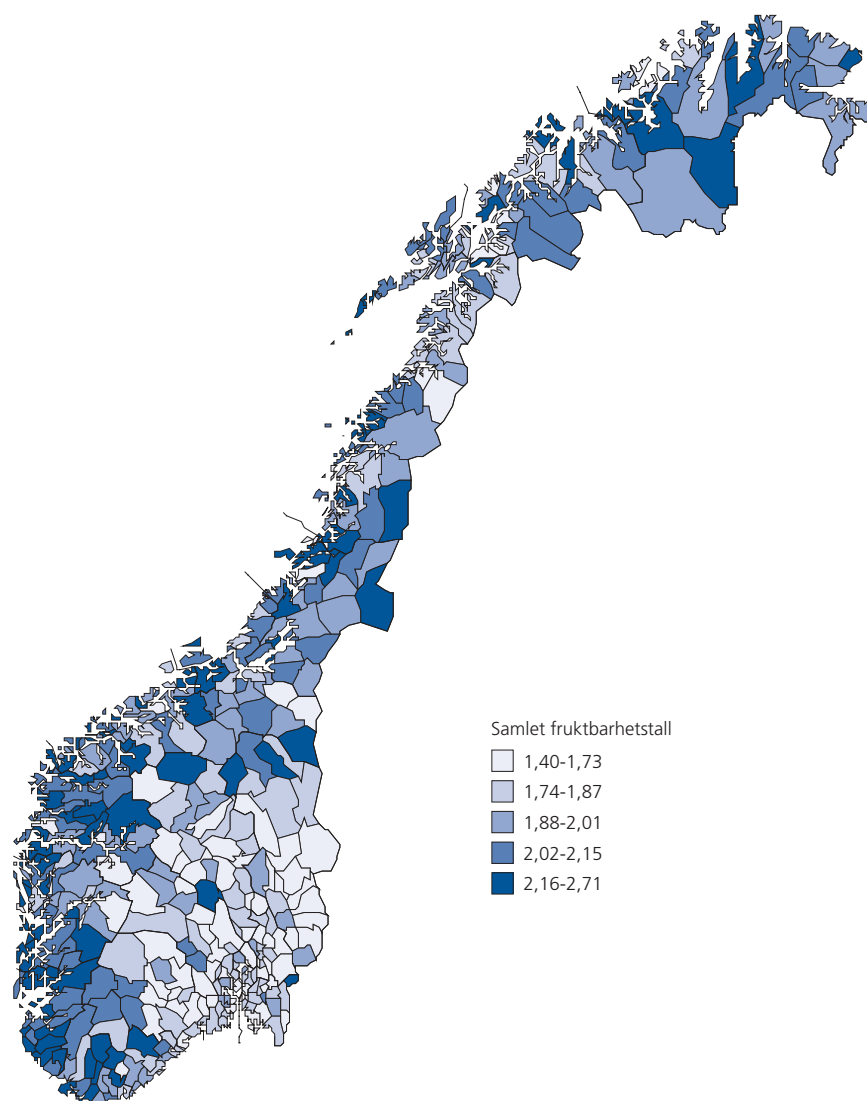
Figur 5. Kommuner med høyest fruktbarhet. SFT med konfidensintervall¹. 1996-2000

¹ Uttrykker i hvilket område SFT med 95 prosent sikkerhet vil ligge.

Kilde: Befolkningsstatistikk.

Figur 6. Samlet fruktbarhetstall. Kommuner. 1996-2000

Kilde: Befolkningsstatistikk.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

kommunene, bortsett fra Stavanger og de omkringliggende kommunene hvor gjennomsnittsalderen er over 29 år.

Vestlandet

Fruktbarheten på Vestlandet er høy og ligger på rundt to barn per kvinne for alle fylkene i perioden 1996-2000. Bergen hadde en fruktbarhet på 1,85 barn per kvinne, som er det samme fruktbarhetsnivået som landsgjennomsnittet. Kommunene Os, Askøy og Fjell som grenser opp til Bergen, hadde et fruktbarhetsnivå på over to barn per kvinne. I tillegg er det i Hordaland en svak trend med høyere fruktbarhet i kystkommuner enn i innlandskommuner. Mange av kystkommunene har en fruktbarhet på over to barn per kvinne, mens innlandskommunene har færre enn to barn per kvinne.

Sogn og Fjordane har en høy fruktbarhet på over to barn per kvinne i perioden 1996-2000. Fruktbarhetsmønsteret er ganske homogent i hele fylket. De fleste av kommunene har en fruktbarhet på over to barn per kvinne. Den gjennomsnittlige fødealderen er høy i fylket, den ligger på 29,5 år.

Fruktbarheten i Møre og Romsdal er også høy, men den er litt lavere enn i Sogn og Fjordane. Fruktbarhetsmønsteret i Møre og Romsdal er ikke like homogent som i Sogn og Fjordane. De fleste av kommunene har

en fruktbarhet på rundt to barn per kvinne, mens Kristiansund, Molde og Volda har en lavere fruktbarhet på henholdsvis 1,7, 1,9 og 1,9 barn per kvinne. Den gjennomsnittlige fødealderen er like under 29 år for hele fylket, mens den er oppe i 29,6 og 29,7 for Volda og Molde.

Trøndelag

Fruktbarheten i Sør-Trøndelag ligger på 1,87 barn per kvinne. Det er en del variasjon mellom kommunene i fylket. Trondheim har en fruktbarhet på 1,8 barn per kvinne, mens nabokommunene Malvik, Klæbu og Melhus har en fruktbarhet på like over 1,9 barn per kvinne. Noen av kystkommunene har en forholdsvis høy fruktbarhet, samtidig som noen av innlandskommunene har en forholdsvis lav fruktbarhet. Røros skiller seg litt ut blant innlandskommunene i fylket ved at den har en høy fruktbarhet i perioden 1996-2000.

Nord-Trøndelag har en noe høyere fruktbarhet enn Sør-Trøndelag, den ligger på 2,0 barn per kvinne. Det er en noe høyere fruktbarhet i nordlige deler av fylket i forhold til i sør. Utenom dette er det et nokså homogent fylke med små variasjoner mellom kommunene. Den gjennomsnittlige fødealderen i Nord-Trøndelag er på bare 28,5 år. Det er et halvt år lavere enn i Sør-Trøndelag.

Nord-Norge

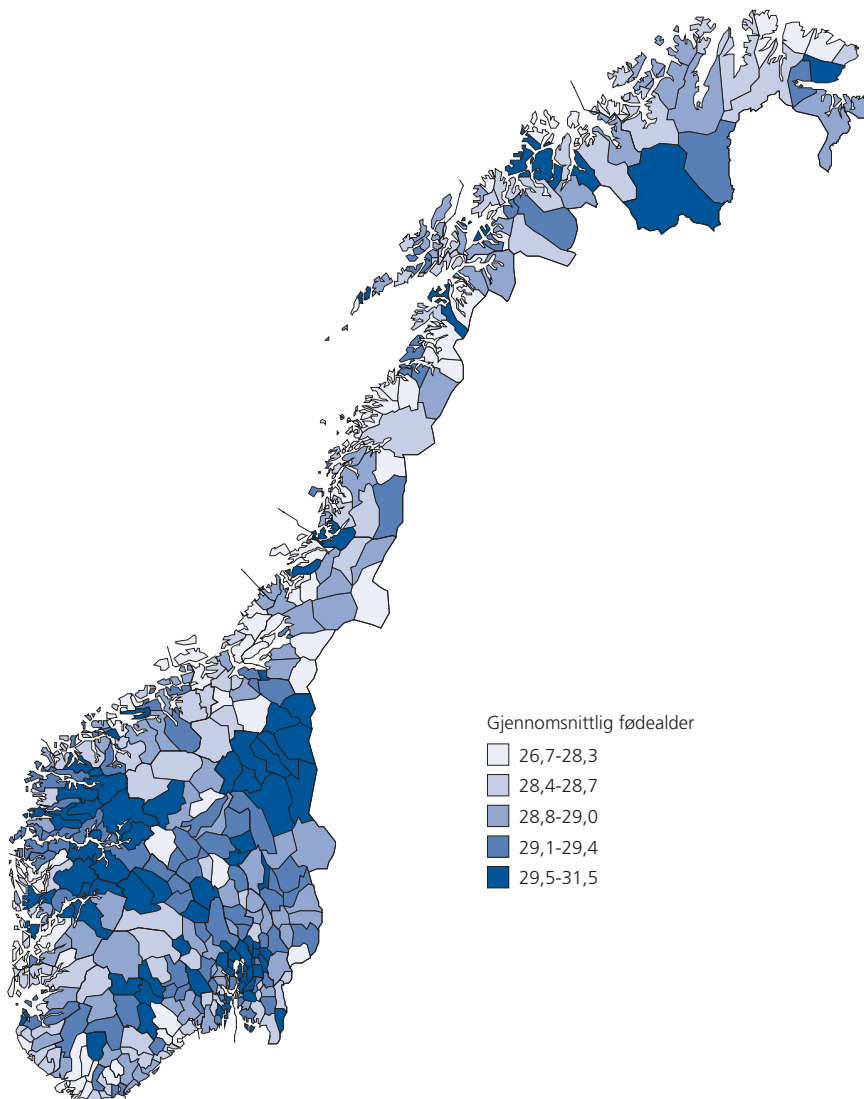
Fruktbarheten i Nordland er på 1,93 og er litt lavere enn for Nord-Trøndelag. Fruktbarhetsmønsteret i Nordland er ikke helt homogent. Fruktbarheten er forholdsvis høy sør i fylket ved grensen til Nord-Trøndelag og ytterst i Lofoten. Kommunene Værøy, Flakstad og Moksnes i Lofoten har alle en fruktbarhet på over 2,4 barn per kvinne. I tillegg hadde Radøy en svært høy fruktbarhet med 2,67 barn per kvinne. Den gjennomsnittlige fødealder i fylket er på 28,7 år, det er litt høyere enn i Nord-Trøndelag.

Fruktbarhetsnivået i Troms er på 1,90 og ganske likt det som er i Nordland. Det er ingen store regionale trender. Tromsø har en fruktbarhet på 1,8 barn per kvinne, noe som er lavere enn kommunene rundt, og som har en fruktbarhet på over to barn per kvinne. Tranøy er den kommunen med høyest fruktbarhet i Troms. Gjennomsnittlig fødealder i Troms er på 29,2 år, det vil si et halvt år høyere enn i Nordland. Tromsø har den høyeste fødealderen i fylket med 29,7 år.

I Finnmark er fruktbarheten høy, den er oppe på 2,0 barn per kvinne. Det er ingen klare regionale forskjeller i fruktbarhetsmønsteret. Kommunene Karasjok, Alta og Lebesby hadde de høyeste fruktbarhetsnivåene med omtrent 2,3 barn per kvinne.

I enkelte fylker er det regionale forskjeller i fruktbarheten. Det kan være forskjell mellom nord og sør, slik som i Hedmark eller mellom kyst og innland, slik som i Rogaland. Storbyene har ofte det laveste fruktbarhetsnivået i det fylket de tilhører. I motsetning til kommunene rundt storbyene som ofte har blant de høyeste fruktbarhetsnivåene i fylket.

Figur 7. Gjennomsnittlig fødealder. Kommuner. 1996-2000

Kilde: Befolkningsstatistikk.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

Referanser

Berge, Erling (1974): Regionale variasjoner i fertiliteten i Norge omkring 1970, Arbeidsnotater, Statistisk sentralbyrå.

Lappegård, Trude (1999 a): Regionale variasjoner i fruktbarheten i Norge, Rapport 99/7, Statistisk sentralbyrå.

Lappegård, Trude (1999 b): Akademikere får også barn, bare senere, *Samfunnsspeilet* 5: 7-14, 1999, Statistisk sentralbyrå.

Sørli, Kjetil og Inger Texmon (1988): Økte fødselstall i byene, *Samfunnsspeilet* 1: 18-21, 1988, Statistisk sentralbyrå.